

**Modernizmden Postmodernizme:
Yeni Problemler**

Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt BİRKÖK

İstanbul 1998

Giriş

Bir süre önce “*Sessiz Devrim*” olarak adlandırılıyordu. Herkes neler olacak diye meraklı bir bekleyiş içindeydi. Daha sonra devrimin heyecanı kayboldu. Yeni düzen kanıksandı, kuruldu ve sosyal yapımız oldu. Meselâ, bu çalışmayı hazırlarken büyük ölçüde postmodern imkanlardan yararlandık. Bir gurup akademisyenin İnternet’de oluşturdukları “*Postmodern/Çokkültürlü Tartışma Gurubu*” fikirlerimizin gelişmesinde faydalı oldu.¹ Bilgilerin çoğunu çeşitli veri tabanlarından sağladık. Günlük hayatımızda, *yeni çağın* giderek artan başka birçok imkanlarından faydalanıyoruz. Bu yazının amacı, içinde yaşadığımız dönemin, tarihi süreciyle birlikte bir değerlendirmesini yapmaktır.

Nesillerin adları

Tıpkı insan nesilleri gibi, bilimsel çağların da jenerasyonlarından bahsetmek mümkündür. Edison veya Graham Bell gibi kaşiflerin bilime ve teknolojiye katkılarını başlangıç tarihi olarak alınırsa, 19.yy’ın ortalarından bu yana dört ayrı bilimsel dönem müşahede edilmektedir. Bunlar, *elektrik çağı*, *atom çağı*, *uzay çağı* ve *bilgi çağı*dır.² Her dönem, kendine has büyük değişimleri sağlayan belirleyici vasıflarıyla adlandırılmaktadır. Bu dönemlerde dünya daha eski çağlarla kıyaslanmayacak şekilde değişmiştir. Günümüzün bazı özelliklerini şöyle bir gözden geçirmek, değişimin ne kadar büyük olduğunu gösterecektir. Telefon, radyo ve televizyon yeryüzündeki tüm insanların anında haberleşebilmesini sağlarken; otomobiller, trenler ve uçaklar uzaklık kavramını adeta ortadan kaldırmıştır. Tıp, biyoloji gibi sahalarda yeni buluşlar yapılmış, genetik kodlar çözülmüş, insan ömrü uzamış, kıt kaynaklardan daha verimli kullanılmaya başlanmıştır. Maliyeti çok yüksek olmakla birlikte, nükleer santrallerden büyük enerjiler sağlayan insan, uzayın derinliklerine doğru yolculuklara başlamıştır.

Medeniyetteki bu muhteşem gelişmeler kesintisiz olarak sürüp gitmektedir. Her dönem, kendinden önceki dönemlerdeki gelişmeler tarafından sağlanmaktadır. Esasen buradaki “*dönem*” kavramını, başlangıcı ve sonu olan bir blok veya kesitin ifadesi anlamında kullanmıyoruz. Ortaya çıkan yeni bir unsur, ya herhangi bir ihtiyaca cevap verdiği sürece varlığını korumakta, ihtiyaç ortadan kalktığına ise medeniyet sahnesinden çekilmektedir; yada, devamlı olarak artan ihtiyaçlar karşısında, kendisi de sürekli olarak gelişerek varlığını idame ettirmektedir. Ancak, bazı unsurlar veya adlandırmalar, zamanla daha ön plana çıkarak içinde buldukları tarihi sürece damgalarını vurmaktadırlar. Başka bir deyişle, belirleyici bir rol oynamakta ve çağlarındaki pek çok şeye hakim olmaktadır.

Yukarıda anlatılan tüm değişmelerin ortak özelliği *bilgidir*. İnsanlığın birikimiyle son nesil çağa ulaşmış bulunuyoruz. Bilgi, giderek artmakta, yoğunlaşmakta ve yayılmaktadır. Ön plana çıkan bu özelliği, içinde bulunduğumuz çağa, daha postmodern bir ifadeyle günümüze, damgasını vurmasına neden olmuştur. Bugünün toplumu bazı özellikleri itibariyle “*Bilgi Toplumu*”, çağımız ise “*Bilgi Çağı*” adıyla adlandırılmaktadır. Çok daha sık kullanılan ve bu dönemin düşünce özelliklerini ifade eden terim “*Postmodernizm*”³, iktisadi yapı ise “*Postendüstriyel*”dir. Kavramların neler ifade

¹ “*Counseling and Therapy Discussion Groups*”, genel olarak profesyoneller arasında diyalog kurmayı amaçlamış bir birliktir. Ortaya konulan herhangi bir konu çevresinde tartışma oluşmakta ve katılanlar bir alt çalışma gurubu oluşturmaktadırlar. “*Postmodern/Multicultural Discussion Group*” bunlardan biridir.

² “120 years of Popular science (cover story).” *Popular Science*. v. 241, Aug. 1992, s. 65-96.

³ Bu terim dilimize “Modernleşme-Ötesi” şeklinde çevrilmiştir. Bkz.: M. Erkal., v.d. (1997). “Modernleşme-Ötesi.” *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları. s. 202.

ettiklerinin daha rahat anlaşılabilmesi için gerilere doğru giderek nasıl bir tarihi süreç boyunca ortaya çıktıklarını incelemek gerekmektedir. Ancak, daha önce şu noktaya dikkat çekilmelidir: toplumdaki değişimler, ilk olarak bilim adamları ve sanatçılar tarafından fark edilmekte ve eserlerinde yansıtılmaktadır.⁴ Bu nedenle postmodernizmin tarihçesi bir bakıma bilim ve sanat tarihleri ile değerlendirilmektedir.

Postmodernizmin bir tanımını yapmak çok zordur. Modernizmden sonraki dönemin bütün özelliklerini işaret etmektedir. Öte yandan bu özelliklerin neler olduğu konusunda da bir fikir birliği yoktur. Kavram çeşitli *anlamlarda* kullanılmaktadır:

1. *Modernizm'den sonra*: Modernizm'de halihazırda mevcut olan eğilimleri veya modern'in uzantısını ifade etmektedir. Net bir kronolojik sıra şart değildir.
2. *Modernizm'in zıddı*: Modernizm'in tersine olan, ona direnen veya yıkmaya çalışan özellikleri ifade etmektedir.
3. *"Geç kapitalizm"*: Kapitalizmin bir safhasıdır. Sanayi-ötesi, tüketici, çokuluslu ve milletler üstü kapitalizm anlamındadır.
4. *Modern Çağ'dan sonraki çağ*: Tarihi bakımdan yeni bir çağı işaret etmek anlamında kullanılmaktadır.
5. *Sanatta ve üslûpta seçmeciilik (eklektisizm)*: Belirli bir inanca sahip olmayarak, çeşitli fikirler ve üslûplar içinde kendine uygun geleni seçmek, formları ve cinsleri melezleştirmek, farklı kültürlerde veya zaman periyotlarındaki tarzları karıştırmak, mimarideki, görsel sanatlardaki ve edebiyattaki biçimleri değiştirmek, kaldırmak ve yeniden kurmak anlamında kullanılmaktadır.
6. *"Global köy" fenomeni; kültürlerin, ırkların, imajların, sermayelerin ve üretimlerin küreselleşmesi*: Genel olarak "Bilgi Çağı" anlamında kullanılmaktadır. Modern dönemin temelini oluşturmuş olan milli-devlet kimliklerinin yeniden tanımlanması, imaj ve enformasyonların milli sınırlar dışına yayılması, milli, linguistik, etnik ve kültürel kimliklerin çökmesi ve bilgi-öncesi (pro-information) çağdaki toplumlar tarafından bilinmeyen bir ölçekte kültürlerin küresel karışımı duygusu kastedilmektedir.

Postmodernizmin özellikleri konusunda muhtelif gözlemlere dayanan mukayeseli tasnifler yapılmaktadır. Bir kültürel anestezi olduğu kanısıyla postmodernizme 'soğuk' bakan veya gelecek için ümit vaat eden global kültür olarak 'sıcak' bakan yazarlar vardır.⁵ *Internet*'deki bir tasnif, bu özellikleri şöyle kıyaslamaktadır:⁶

⁴ Bu tür problemler her zaman veya herkes tarafından net olarak görülmez, ancak bilim adamları, sanatkarlar tarafından ortaya atılırlar. Daha sonra filozofların, psikolog ve sosyologların konusu olurlar. Mesela insan hayatındaki mekanikleşme önce cubist ressamlar ve besteciler tarafından yansıtıldı (1900'lerin başında). Sonra Kafka ve Wells gibi yazarlar hayatın anlamsızlaşması ve gayri insani olmasını tasvir eden romanlar yazdılar. Sonra yüzyılın ortalarında bazı existansiyalistler ve fenomenolojik filozoflar modern hayatın insanı yalnızlığa ve çöküntüye itişini gösterdiler. Kısa süre sonra sosyologlar ve psikologlar (Rollo May ve David Presman) kendi açılarından problemi incelediler. Böylece farkında olunmayan bu problem tedricen tanınmaya başlandı. Bu tür problemlerin tesbiti için öncelikle, yaygın olmayan duyarlılığın yansıtıldığı sanat ve müziği takip etmek gerekiyor. Bu problemleri müşahade eden en son yazıları okumak, konunun şuuru varılması için atılması gereken ikinci adımdır. Daha sonra problemi bizzat kendi gözlerimizle toplumda veya kaynağında müşahade etmek gerekir. (Otis M. Walker, R. L. Scott, (1962). *Thinking and Speaking: A Guide to Intelligent Oral Communication*. N. Y.: The Macmillan Co., s.125.)

⁵ T. Gitlin, "Postmodernism Defined, at last!." *Utne Reader*. July/Aug. 1989, s. 52-8.

⁶ I. Martin (1997). "Postmodern, Postmodernizm, Postmodernity." *Internet*.

Modernizm/Modernlik	Postmodernizm/Postmodernlik
Hiyerarşi, düzen, merkezileştirilmiş kontrol	Anarşi, düzenin yıkılması, merkezi kontrolün kalkması
Büyük politik yatırımlar (millet-devlet, parti)	Mikropolitik yatırımlar, kurumsal güç çatışmaları, kimlikçi politikalar
Milli kimliğin ve kültürün söylemi; kültürel ve etnik orijinler miti	Lokal söylemler, büyük söylemlerin ironik yıkımı: orijine ait mitoslarının aksi
Bilim ve teknoloji vasıtasıyla büyük ilerleme söylemi	İlerlemeye şüpheyle bakmak, teknoloji karşıtlığı reaksiyonlar, yeni çağ dinleri
Temsilcilerin ve medyanın önündeki “gerçeğe” inanç, “orijinalin” içtenliği	Aşırı realite, imaj doygunluğu, taklidin gerçek olandan daha güçlü olması, gerçekte var olmayan şeylerin sunulması ve bunların var olanlardan daha güçlü olması
Bilgide uzmanlaşma, her şeyi kapsama: ansiklopediler	Kılavuzluk, bilgi yönetimi, sadece ihtiyaç halinde bilgi, Web, İnternet
Kitle kültürü, kitle tüketimi	Kültürün kitlesel olmaması (demassified culture), küçük pazarlar, az üretim
Medya yayını	Birbirini etkileyen, müşteriye hizmet eden medyanın dağıtımı, çok miktarda <i>küçük medya</i> ’ların ortaya çıkması (Network ve Web)
Merkezileşmiş bilgi	Dağıtılmış, yayılmış bilgi
Yüksek ve aşağı kültür ayrımı; yüksek veya resmi kültürün normatif ve otoriter olmasında konsensüs	Aşağı popüler kültür tarafından yüksek kültür hakimiyetinin bölünmesi; popüler ve yüksek kültürün karışımı; pop kültürünün yeni değerler kazanması
Tam çalışmaların ve amacın sanat olması	Proses, performans, üretim olarak sanat
Sanat: sanatçı tarafından meydana getirilen orijinal bir objedir	Sanat: dinleyiciler ve alt kültürler tarafından meydana getirilen kültürün yeniden işlenmesi
Genel sınırlar ve bütünlük hissi (sanat, müzik ve edebiyatta)	Melezlik, kültürlerin yeniden birbirlerine bağlanması
New York mimarisi ve dizaynı	Los Angeles ve Las Vegas mimarisi ve dizaynı
Derinlere uzanan kökler/derinlik	Kök gövdeler/yüzeysellik
Niyet ve gayede ciddiyet	Oyun, ironi, resmi ciddiyete tepki
Birleşmişlik duygusu, benliğin merkez olması; “ferdiyetçilik”, birleşmiş kimlik	Bölünmüşlük duygusu ve benliğin merkez olmaması, çoklu ve çatışmacı kimlikler
Organik ve inorganik arasındaki açık farklılık, insan ve makine.	Organik ve inorganik Siborg karışımı; insan-makine-elektronik
Cinsel farklılığa göre şekillenmiş güç düzeni, tek cinsiyetler, pornografinin dışlanması	Çift cinsiyetlilik, pornografi
Determinizm	İndeterminizm
Dünyanın anlatıcısı olarak kitap, yazılı bilgi sistemi olarak kütüphane	Yazılı medyanın fiziki sınırlarının aşılması olarak yüksek-medya, Enformasyon sistemi olarak Web veya Net.
Makine	Bilgi

<i>Modernizm/Modernlik</i>	<i>Postmodernizm/Postmodernlik</i>
İlkel	İleri
Nesne (object)	Özne (subject)
Gerçeklik; Gerçek (realite)	İsme olmasa da fiilen var olma (virtual); Hayal (imaj)
Maddi olan	Manevi olan
Çekicilik	İticilik
Kural	Anarşi
Mekan	Mekansızlık; Zaman
Ev	Anakent (metropol)

Modernizm

Modernizm pek çok yönü olan bir fenomendir. Belli bir modernizmden değil, bir çok modernizmlerden bahsedilmektedir. Buna bağlı olarak postmodernizmin de çeşitli versiyonlarından söz edilecektir.

Postmodernizmin dayandığı safha modern dönemdir. Modern kelimesi tarihi bir kavram olarak çeşitli anlamları ihtiva etmiştir. Modernlik, pek çok yazar için bir hareketin, değişimin, belirsizliğin konusudur.⁷ Latince olan *Modernus* sözcüğü, ilk olarak 5. YY'da, dinsizliği reddetmek (paganizm) anlamında, Hıristiyan toplulukları işaret etmek için kullanılmıştır. Rönesans düşünürleri, *modern* ve *antik* toplum ve devlet ayrımı yaparak kelimenin anlamını genelleştirmişlerdir. Buna göre, modern toplum herhangi bir *Batı* toplumdur, antik (ilkel) toplum ise *Batı*'nın dışındakilerdir. Daha sonra aydınlanma çağına geçildiğinde, aynı istikamette, fakat daha yaygın ve geniş bir anlam kazandığı görülmektedir. Bugün, modernizm kavramı Batı toplumlarının vasıflarını açıklamaktadır. Kumar, kavramdaki gelişmeyi şöyle anlatıyor:

“On sekizinci yüzyıl Aydınlanması sadece orta çağın antik ve modern ayrımına katkıda bulunmakla kalmadı, bundan sonra da geçerli olacak kritik bir tespitini de yaptı. Bu andan itibaren modern toplum *bizim* toplumumuzdu, yaşadığımız türden toplumlar, ister on sekizinci yüzyıldaki olsun isterse yirminci yüzyıldaki. Kelimenin ilk ve son anlamları arasında fark olsa bile, bu iki kelime (modernizm ve toplum) birbirleriyle eş anlamlıydı, Batı toplumu modernitenin amblemi oldu. Modernleşme demek, Batılılaşma demektir. Bu nedenle modern toplumlar onsekizinci yüzyıldan beri Batı toplumlarının damgasını taşımaktadırlar.”⁸

Kısaca özetlemek gerekirse “modern” kavramının ilk anlamı Hıristiyan olmak, günümüzde ulaştığı son anlamı ise Batı’lı olmaktır.

Daha özel bir anlamı olan *modernizm* kavramı ise, ondokuzuncu yüzyıl ortalarında kültür tarihinde, daha ziyade sanat ve bilimle ilgili olan değişimleri ifade etmektedir. Bu dönemin öncesinde, sanattaki realist akım, bir ayna görevi görerek, varlığı tıpkı tabiatta

⁷ S. Lash & J. Friedman (Ed.) (1992). *Modernity and Identity*. Cambridge: Blackwell. s.1.

⁸ K. Kumar. (1993). "Modernity". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Oxford: Blackwell. s. 391-2.

bulunduğu gibi yansıtma düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Yansımacılık, objektivite ve kişisel olmama şeklinde görülmüştür. Bu dönem, bilimde de pozitivistliğe tekabül etmektedir. Fakat daha sonra, insanın katkısının pasif bir tutumla bir şeyi olduğu gibi yansıtmanın çok daha ötesinde olduğu görüldü. Varlıkların, formlarının içinde taşıdıkları ve objektif yansıtma ile görülemeyecek olan anlamları da vardı. Böylece modernizm, realizme bir tepki olarak gelişti.⁹ Aslında dönemin genel çerçevesini pek çok akım oluşturmaktadır. Naturalizm, sembolizm, kübizm, ekspresyonizm, fütürizm, sürrealizm, yapısalcılık v.d., gibi akımlara, modernizmin sanattaki kökenleri olarak bakılmaktadır.¹⁰ Modernizm üzerinde estetik tecrübenin yanı sıra savaşlar, ikinci sanayi devrimi gibi sosyal faktörler de etkili olmaktadır. Fakat modernizmi, başta sanatçılar, genellikle herkes eleştirmektedir. Bu dönemde insani değerlerin önemli yaralar aldığı düşünülmektedir. Bu dönemde toplumun zayıfladığı düşünülmektedir. Modern sanat insan yalnızlığının, izolasyonunun ve kopukluğunun bir anıtı olarak görülmektedir.¹¹ Yeni arayışlar içine giren toplum kısa sürede bir şeyler ortaya çıkaracaktır.

Modenleşme, sosyolojide ele alındığı anlamıyla, bir toplumun bilim ve teknoloji doğrultusunda farklılaşması ve kompleks olması sürecidir.¹² Sosyal yapıda sanattaki gibi bir realizm reddedilmemekte, aksine rasyonalite nosyonu üzerine toplum bina edilmektedir. Davranışlar artık geleneksel, duygu temelli veya inanca dayalı değildir. Sebep-sonuç arasındaki mantıki ilişki esastır. Bu dönemdeki sosyo-kültürel değişimin iki vechesi vardır. Birincisi, sosyal mobilitenin artmasıdır. Sosyal, ekonomik ve psikolojik özellikler ve örnekler hızla eskimekte bundan dolayı insanlar yeni örnekler göre sosyalleşmektedirler. İkincisi ise, genel rollerden uzman rollere geçiş şeklinde bir sosyal farklılaşmanın ortaya çıkmasıdır.

Postmodernizm

Ancak giderek yayılan ve güçlenen modernizm nihayet kendi tepkisini de üretti. 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarında ilk olarak postmodernizm kavramı kullanılmaya başlandı. Önce mimaride kullanılmış, daha sonra genelleşerek kültürün diğer alanlarına yayılmıştır. Pinkney'e göre, modernizmden postmodernizme iki noktadan geçilmiştir.¹³ Bunlardan birincisi evrenselcilik, elitçilik ve formalizm gibi modernist unsurların artık önemini kaybolması, ikincisi ise iktisadi alanda esnek uzmanlaşma olarak da adlandırılan ve enformasyon teknolojisi sayesinde monolitik üretimin desantralizasyonuna geçiştir.¹⁴ Bugün artık sanayi çağı geride kalmış, insan kaynaklarının entelektüel niteliklerine dayalı olan bilgi çağı başlamıştır.¹⁵

Bu çağın iktisadi niteliklerinin sosyal yapıyla ilişkilerini vurgulamak amacıyla *postendüstrileşme* kavramı kullanılmaktadır. Tarihi gelişimi bakımından kavramın

⁹ T. Pinkney. (1993). "Modernism and Postmodernism". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell. s. 389.

¹⁰ T. Pinkney. (1993). "Modernism and Postmodernism". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell. s. 389.

¹¹ S.Gablik, "Making Art as if the World Mattered: Some Models of Creative Partnership (Excerpt from The Reenchantment of Art)." *Utne Reader*. July/Aug. 1989, s. 71-6.

¹² B. B. Hess, & E. W. Markson, & P. J. Stein. (1988). *Sociology*. N.Y.: McMillan. s. 620.

¹³ T. Pinkney. (1993). "Modernism and Postmodernism". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell. s. 390-1.

¹⁴ T. Pinkney. (1993). "Modernism and Postmodernism". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell. s. 391.

¹⁵ C. D. Keen. "May you live in interesting times (address, September 19, 1991)." *Vital Speeches of the Day*. v. 58, Nov. 15 1991, s. 83-6.

mukayesesi yapıldığında, endüstri öncesi (pre-industrial) dönemde toplumun temel ihtiyaçlarının üretildiği ve sistem itibarıyla üretimin dar ve küçük ölçekli olduğu, endüstri döneminde makine teknolojisi ve büyük ölçekli üretime dayalı sosyal ve ekonomik organizasyonların ortaya çıktığını, endüstri-ötesi (post-industrial) dönemde ise, üretimin miktarı ve verimliliğinden ziyade bilim ve teknoloji ağırlıklı olduğu görülmektedir. Endüstriyel toplum, üretilen malların miktarıyla tanınırken, postendüstriyel bilgiyi üretme ve aktarma kapasitesiyle tanınmaktadır. Postendüstriyel toplumun hareket ettirici gücü bilgi, teknik beceri ve idari yetenektir. Sermaye toplamak, sanayi toplumundaki kadar önemli değildir. Bu toplumların problemi, ekonomik büyüme değil, verimli organizasyonlar ve bilginin bir sistem halinde toplanmasıdır.

Bu özellikler sonucu iki önemli problem oluşmaktadır. Bilgi ve becerinin ön plana çıkması neticesinde, büyük ölçüde sanayi ve devlet desteğine bağlı olan yeni bir teknik elit sınıf oluşmaktadır. Öte yandan bu durum bir yönetim problemi olarak da yansımaktadır. Bilimin, teknolojinin ve bilim adamının sahibi kimdir sorusu ortaya çıkmaktadır.¹⁶ Postmodern toplumun hızlı değişiminde, bilim adamının bilgisinin hayati önemi ve etkinliği olmakla birlikte, otoriteleri ve güçleri pek belli değildir; aynı oranda yansımamaktadır. Büyük ölçeklerde yapılanmış özel ve tüzel bürokrasiler kamu kararlarını kontrol etmektedirler. Bilimin ve teknolojinin gücü ve önemi artarken, bürokrasinin ve bürokratınki de artmaktadır.¹⁷

“Postendüstriyel” kavramını bir sosyal değişme teorisi çerçevesinde ilk kullananlardan biri *Daniel Bell*'dir. Aşağıdaki tablo Bell'in sosyal değişme teorisini ana hatlarıyla göstermektedir.

¹⁶ Hess, B. B. & Markson, E. W. & Stein. P. J. (1988). *Sociology*. N.Y.: McMillan. s. 620.

¹⁷ Bu çok önemli problemi işaret eden *Robert Michels*, "**Oligarşinin Demir Kanunu**" adını verdiği bir konsept ortaya çıkarmıştır. Buna göre, karar vericiler, doğrulanmak ihtiyacı içinde olduklarından dolayı, destek elde etmek için bilgiyi manipüle etmektedirler. Lilerin etrafındaki insanlar doğru bilgiyi (nüfus sayımları, propaganda vs. gibi) engellemektedirler. İktidar gücü gerçekleri görmeyi engellemektedir. Meselâ, bir kişi sadece halihazırda iktidarda olması sebebiyle seçilebilmektedir. Başarısızlığına rağmen sırf kendi temsilcileri olduğu için, kendi seçim bölgesinde takdir edilmektedir. Gerçek halkın gerçek ihtiyaçları rol oynamamaktadır. [kaynak: Robert Michels. (1961). *Political Parties (1911)*. (trans. Edan and Cedar Paul). N.Y.: Collier.] Zikreden: Hess, B. B. & Markson, E. W. & Stein. P. J. (1988). *Sociology*. N.Y.: McMillan. s. 517.

Sanayiden sanayi-ötesi (postindustrial) topluma geçişte sosyal değişme şeması:			
	<i>Sanayi Öncesi</i>	<i>Sanayi</i>	<i>Sanayi Ötesi</i>
Bölgeler:	Asya Afrika Latin Amerika	Batı Avrupa Rusya Japonya	ABD
Ekonomik sektörler:	Birinci: Ziraat Madencilik Balıkçılık Ormancılık	İkinci: Mal üretimi İşletme	Üçüncü: Nakliye Dördüncü: Ticaret Finans Sigorta Emlak Beşinci: Sağlık Eğitim Araştırma Yönetim Recreation
Mesleki tercihler:	Çiftçilik Madencilik Vasıfsız işçi	Yarı-vasıflı işçi Mühendis	Profesyonel ve teknik bilim adamı
Teknoloji:	Ham malzeme	Enerji	Bilgi (enformasyon)
Dizayn:	Tabiata karşı	Üretilmiş türlere karşı	İnsanlar arasında
Metodoloji:	Sağduyu tecrübesi	Tecrübe kazanmak, Deney yapmak	Soyut teori: Modeller, simülasyonlar (taklitler), karar teorisi, sistem analizleri
Zaman perspektifi:	Eski tecrübelerle düzenlenme	Yapılan tasarımlara göre düzenlenme	Geleceğe ait öngörülere göre düzenlenme
Temel prensip:	Geleneksellik: Toprak/kaynak sınırlılığı	Ekonomik büyüme: yatırım kararlarının devlet veya özel şahıslar tarafından kontrolü	Teorik bilginin düzenlenmesi (codification) ve merkezileşmesi

Kaynak: Daniel Bell. (1976). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. U.S.A.: Basic Books, s. 117.

Post-Fordizm ve postmodernizm

Postmodernizm, kapitalizmdeki üretim şeklinin değiştiği bu dönemde ortaya çıkmaktadır. Bu dönem aynı zamanda, *Fordizm*'den *Post-Fordizm*'e geçiştir. Yani, iktisadi ve sosyal yapıyla ilişkili olarak modern dönem Fordizm, postmodern dönem ise post-Fordizm olarak da adlandırılmaktadır. Fordizm terimi, ileri endüstri toplumlarında üretim organizasyonları metotlarını ifade etmektedir. Postmodernizmin teşekkülünde önemli bir yeri vardır. İlk olarak 1930'larda, İtalyan marksist Antonio Gramsci ve Belçikalı sosyalist Henri de Man tarafından, otomobil üreticisi *Henri Ford*'un kapitalist medeniyetteki büyük

değişiklikler öneren yazılarının yorumlanmasıyla ortaya atılmış bir simgedir.

Henri Ford, sosyal yapıyla bağlantılı olarak endüstriyel üretim tekniği konusunda iki temel düşünce ortaya atmıştır. İlki, üretimde otomasyona geçilmesi, yani uzmanlaşmaya ve standartlaşmaya dayalı olarak "bilimsel yönetim"dir. Böylece bir üretim metodu en mükemmel şekilde düzenlenmekte ve bir standart haline getirilmektedir. İkincisi ise, ücretlerin yükselmesini önermektir, çünkü yüksek ücretler, hem işgücünün sağlamlığını ve disiplinini artıran bir ödüldür, hem de kitle üretimi için talep sağlamaktadır.¹⁸ Böylece, bir yandan işçi sınıfının mali durumu iyileşirken, diğer yandan yönetime de katılmaktadır. Ford'un düşündüğü yenilikleri giderek yayıldı ve endüstrilerde uygulanmaya başlandı. Bununla birlikte, Rus devrimi, ekonomik bunalımlar, Dünya savaşları, kolektif pazarlık, sosyal demokrasinin kurulması gibi pek çok faktör kapitalist bir yapının kurulmasını sağlamıştır.

Kitle tüketimi için seri üretim anlamına gelen ve H. Ford'un adıyla adlandırılan bu dönemin bazı özellikleri şunlardır:¹⁹

1. Sermaye yoğun büyük ölçekli üretim;
2. Esnek olmayan bir üretim prosesi;
3. Katı bir hiyerarşik ve bürokratik yapı;
4. Rutin işler yapan yarı eğitilmiş işgücü kullanımı (bilimsel yönetimden kasıt budur);
5. Güçlü bir bütünleşme eğilimi;
6. Milli pazarların korunması.

Fordizmin önemi, kapitalizmin kendisini nasıl geliştirdiğini göstermesindedir. Sosyal bütünleşmeye kapitalistler tarafından dikkat çekilmektedir. Fordizm'de toplum, herkesin ortak çalışmaya katıldığı ve faydalarını paylaştığı bir tür hiyerarşik bütünlüktür. Toplum, resmi ve özel yöneticiler tarafından -kendi bilgilerini esas alarak- organize edilmiştir. Yönetimdeki bürokratik stil ve şehirleşmedeki rasyonel tutum nedeniyle Fordizm, 'modernizm' ile bağlantılıdır. Endüstri yönetiminde de bürokrasi ve rasyonalizm vardır.

Ancak, 1970'lerden sonra yeni enformasyon teknolojilerinin etkili olması ve ekonomilerin enternasyonalleşmesiyle birlikte bürokrasinin (dolayısıyla devletin) düzenleme gücü giderek azalmaya başladı. 1980'lerden itibaren büyük miktarlardaki kitle üretimi yerine uzmanlık üretimi, katı kurallar yerine esnek kurallar kondu. Böylece postmodern tarzlara ve fikirlere ilham kaynağı olan post-Fordizmin 'esnek uzmanlaşma' kavramı ortaya çıktı. Fakat bir takım problemleri de beraberinde getirerek; mesela, 'uzmanlaşma' ücretlerin dondurulmasına, 'esneklik' ise becerilerin azalmasına neden olmaktadır. Günümüz dünyasının bu tablosunda, ABD ve İngiltere *esnek*, Japonya ve Almanya ise *organize* ve *becerili* kapitalist ülkeler olarak tasnif edilmektedir.²⁰

Post-Fordizm kavramı, üretimde yeni teknolojilerin sağladığı yeni ekonomik imkanları ifade etmektedir. Ekonomide post-Fordist olarak adlandırılan, fakat genel olarak

¹⁸ A. Lipietz. (1993). "Fordism and post-Fordism". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell. s. 230-1.

¹⁹ D. Jary & J. Jary. (1991). "Fordism and post-Fordism". *The Harpercollins Dictionary of Sociology*. N.Y.: Harper Parenial. s. 173-4.

²⁰ A. Lipietz. (1993). "Fordism and post-Fordism". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell. s. 231.

postmodernist dönemin bazı özellikleri şunlardır:²¹

1. Eski imalathane ve bacalı endüstrilerin çöküşü, bilgisayar esaslı yatırımların doğuşu;
2. Esnek ve merkezi olmayan formlardaki işçilik prosesleri ve organizasyonlar;
3. Uzman çalışanların ve düşük ücretli işçilerin oluşturdukları emek pazarı;
4. Birleşmiş bir mavi yakalı geleneksel işçi sınıfının sona ererek, beyaz yakalı²², profesyonel, teknik, yönetici ve diğer servis sektörü çalışanlarının mesleki yapısının hakim olması;
5. Kadının daha çok çalışabilmesine yeni teknolojilerin imkan sağlaması;
6. Tüketimde bireysel tercihlerin farklılaşması nedeniyle piyasaya sunulan malların çeşitlenmesi;
7. Kapitalist üretim prosesinin globalleşmesi nedeniyle çokuluslu şirketlerin hakimiyeti ve özerkliği;
8. Global üretimin organize edilebileceği şekilde bir esnekliğe sahip yeni bir milletlerarası iş bölümü.

Elbetteki bu özellikler gerek iktisadi, gerekse toplumsal hayatta kısmen görülebilmektedir. Mesela, hazır yemek işletmeleri klasik Fordist prensiplerle çalışmaktadırlar. Öte yandan post-Fordizm, ekonomilere göre de farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Özetle post-Fordist dönem, küçük teşebbüslerin, uzmanlaşmış mal ve hizmet pazarlarının oluşturduğu yeni bir yapı anlamı taşımaktadır.

Bu yapı dünya ekonomisinin ulaştığı yeni bir düzendir. Postmodernizm, mekanik paradigmanın yerine biyolojik ve organik dünya görüşünü getirmektedir.²³ Geleneksel teoriler, artık, gelişen ve postendüstriyel toplumları analiz edememektedirler. Yeni enformasyon teknolojileri sosyal, ekonomik ve politik yapıları başka toplumlara aktarmaktadır. Henüz çok uzakta olan veya daha yavaş yaklaşan sosyal problemlerle toplum daha çabuk karşı karşıya kalmaktadır. Halihazırda mevcut olan aşırı üretim, enflasyon gibi problemler ise, daha çok yıkıcı olmaktadır. Bu nedenlerle, uluslararası bağımlılığı tanıyan ve global üretime uyumlu politikalar, sosyal yapının gelişmesine katkıda bulunacaktır.²⁴ Uluslararası rekabet milli ekonomileri güçlendirecektir. Mesela, geleneksel iktisat politikalarındaki korumacılık, planlama, global üretim-tüketim dengesini bozarak kendi kendine zarar vermesine sebep olmaktadır. Öte yandan tarım sektörü, en az sanayi sektörü kadar önem kazanmıştır. Bilgi çağında merkezi planlama da artık iş göremez hale gelmiştir. Komünist ekonomilerin çöküş nedenlerinden biri de budur. Örnek iktisadi model, artık sadece kapitalizm ve onun üç temel formudur: Doğu Asya'daki *neo-merkantilist*, Avrupa'daki *sosyal demokrasi* ve *Amerikan tarzı kapitalizm*.²⁵

²¹ D. Jary & J. Jary. (1991). "Fordism and post-Fordism". *The Harpercollins Dictionary of Sociology*. N.Y.: Harper Perennial. s. 174-5.

²² Sanayi toplumunda "mavi yakalılar" ve "beyaz yakalılar" olarak adlandırılan iki grup işçi görülüyordu. Postendüstriyel toplumda ise "**yeni yakalılar**" adı verilen bir işçi gurubu daha ortaya çıkmıştır. Bunlar *yuppiler* ile *mavi yakalılar* arasındaki bir konumdadır. Her iki gurubun da değerlerini taşımaktadırlar. Siyasal bakımdan genellikle bağımsızdırlar. [Bkz.: T. Noah, "Birth of a New Idea (Research of R. Whitehead)." *The New Republic*. v. 193, Dec. 30 1985, s. 20-2.]

²³ K. Andersen. "Charles Jencks and Kurt Andersen on the Postmodern Legacy (Interview)." *Architectural Digest*. v. 47, Dec. 1990, s. 31.

²⁴ T. Willard. "The World's Stumbling Economy: Fall Or Recovery? (The Global Economy Conference)." *The Futurist*. v. 19, Oct. 1985, s. 71-5.

²⁵ R. B. Reich. "The American 80's: Disaster or Triumph?." *Commentary*. v. 90, Sept. 1990, s. 16-17.

Postmodernizmin bazı problemleri

1. Bilgiye ulaşım ve kontrol

Bilginin türü ve kimlere açık olduğu ciddi bir problemdir. Bazı yargılara göre bilgi, milli bir kaynaktır ve bu nedenle tüm vatandaşlara açık olmalıdır.²⁶ Milli bir enformasyon ve iletişim düzeni kurulmalıdır. Çünkü kamuoyu, mevcut enformasyonun nitelik ve niceliklerine göre şekillenmekte, toplum *bilgi zengini* ve *bilgi fakiri* olarak ayrılmaktadır. Bilgisayar ve haberleşme teknolojilerinin pahalı olması, enformasyon kaynaklarını milletler üstü (transnational) endüstriler gibi zengin ve güçlü ellere bırakmaktadır. Askeri ve sınai kurumların gelişmesiyle buralardaki uzmanlar bilgiyi kullanmakta ve kontrol etmektedir. Buna karşılık, ferdin ulaşabildiği bilgi türü ansiklopedik bilgilerdir (sözlük veya ansiklopedi gibi referans kaynaklarının yüklendiği CD kayıtları, veri tabanları vs.). Öte yandan, Bilgisayarlar tarafından üretilmiş ferdi hayata ait bilgiler, kredi kurumları, sigorta şirketleri veya hükümetler tarafından toplanmakta ve satılmaktadır. Yapılan her telefon konuşması bankalardan çekilen her meblağ kaydedilmektedir. Yeni teknolojilerin uygulanmasıyla özel hayatın gizliliği giderek daha çok zarar görmektedir.²⁷ Bu tehlike karşısında, “Elektronik Öncüler Vakfı (*Electronic Frontier Foundation*)” ve “Sorumlu Bilgisayar Profesyonelleri”²⁸ gibi bazı duyarlı bilgisayar gurupları teşekkül etmiş ve tedbirler üzerinde çalışmaya başlamışlardır.

2. Ekonomik kriz

Otomasyon ve bilgisayarlaşma, işçi talebini giderek artan bir hızda düşürmektedir.²⁹ İş konusunda bilgisayarla insan arasında tersine bir ilişki vardır. *Akıllı Makineler*, endüstri tarihinde, sanayinin gelişmesine paralel olarak artan işçi ihtiyacı talep trendini tersine çevirmişlerdir.³⁰ Teknoloji geliştikçe ve yaygınlaştıkça, insana daha az iş düşmektedir. Tıpkı sanayi devriminde olduğu gibi, bir kez daha yeni teknolojiler insan gücünün yerini almıştır. Teknoloji, işçi ihtiyacını azaltmakta, fakat buna karşılık işçi verimliliğini artırmaktadır.³¹ Ayrıca emek, sermaye, enerji gibi temel ekonomik faktörlerde tasarrufu da sağlamaktadır. Fakat tüm bunların sosyal maliyetleri büyüktür. Teknolojideki değişme fert ve toplumun sarsılmasına neden olmaktadır.

Bilgisayarlarla donanmış elektronik iş yerleri giderek daha seçici olmakta ve daha vasıflı, becerikli ve akıllı işçiler aramaktadırlar. Bu nedenle emek-yoğun teknolojiden sermaye-yoğun teknolojiye geçilirken kitlesel işsizlikler baş göstermektedir. İşletmeler birçok insanın yaptığı işi bir makineye devrederek istihdam bakımından küçülmektedirler. Küçülme postmodern bir reaksiyondur. Oysa, halihazırda mevcut olan sosyal yapı istihdam temeli üzerine kurulmuştur.

Otomasyon ve bilgisayarlaşma aynı zamanda maliyetleri de düşürmektedir. Üretimdeki emeğin payı azaldığı ve yeni üretim teknolojileri diğer maliyet unsurlarını

²⁶ H. Mowlana. "Implications of the Information Explosion." *Usa Today (Periodical)*. V. 117, sept. 1988, s. 91-2.

²⁷ D. P. Elmer. "Cyberpunks and the Constitution.", *Time*. v. 137, Apr. 8 1991, s. 81.

²⁸ A. Bacard. "Privacy in the Computer Age." *The Humanist*. v. 53, Jan./Feb. 1993, s. 40-1.

²⁹ A. L. Porter. "Work in the New Information Age." *The Futurist*. v. 20, Sept./Oct. 1986, s. 9-14.

³⁰ D. Stewart. "Interview: Shoshana Zuboff." *Omni* (New York, N.Y.). v. 13, Apr. 1991, s. 66-8

³¹ A. J. Cordell. "Work in the Information Age." *The Futurist*. v. 19, Dec. 1985, s. 12-14.

sürekli aşağıya doğru çektiği için gelirler de azalmaktadır. Daha ucuza maledilen daha ucuza satılmakta, toplam kâr miktarı azaldığı için gelirler de düşmektedir. Ayrıca emeğin payı düştüğü için ücret gelirleri de düşmektedir.

Bu krizler, işsizlik konusunda yapılacak yeni düzenlemelerle giderilebilir. Eğitim yoluyla istihdam edilebilir kesimin nitelikleri geliştirilmelidir. Aksi takdirde yeni çağ kargaşaya neden olacaktır.

3. Eğitim

Mevcut eğitim sistemi hâlâ modernist özellikler taşımaktadır. Eğitim müfredatları önceden terkip edilmiştir; sadece uzmanlar tarafından onaylanmış bilgiler geçerlidir; anlamlı ve sınanabilir bilgiler ferdi tecrübe ve yorumdan üstün tutulmaktadır.³² Bu anlamda modernizm, yeniliği çoğu kez aşılamayan katı kurallara bağlamaktadır. Postmodern düşünce ise, standardize edilmiş bir eğitim sistemi yerine farklı eğitim ihtiyaçlarını vurgulamaktadır. Modernizmin eski metotları reddetmesine karşılık, postmodernizm yeninin daima iyi olduğu saplantısına kapılmadan her metoda açık bulunmaktadır.

Bu nedenle eğitimdeki postmodern değerlerin günümüzdeki sosyal olaylara daha uygun olduğu düşünülebilir. Yeni eğitim modellerinde, bilgi toplumu için gerekli olan karar verme ve problem çözme teknikleri vurgulanmalıdır. Mesela mimaride çizimler bilgisayarlar tarafından yapılmaktadır. Fakat kişisel yetenekler, entelektüellik ve sosyal endişeler, mimarlıktaki temel nitelikler olarak varlıklarını daima korumaktadırlar.³³ Öte yandan estetik, rahatlık, ve dayanıklılığın sağlanması sadece insan düşüncesi tarafından gerçekleştirilebilmektedir. Bu nedenle postmodern eğitimde insani vasıflar daha öne çıkmaktadır.

Eğitim politikaları ve uygulamalar, hızla değişen teknolojik ve sosyal iklimi kavrama yeteneğini vermeye yönelik olmalıdır. Okul yerleri geniş öğrenci kitlelerini barındıracak niteliklere ulaştırılmalı, müfredat programları ve idari politikalar değiştirilmelidir. Uzmanlaşmaya ve lisans üstü eğitime önem verilerek, eğitim kadroları bilgi çağının beklentilerine adapte edilmeli ve birer akademisyen gibi yetiştirilmelidirler.³⁴

Kamusal tedbirlerin yanı sıra, birinci dereceden eğitim kurumu olan ailenin postmodern tutumlarındaki aksaklıklar da giderilmelidir. Ailenin verdiği eğitimde bazı yanlışlıklar göze çarpmaktadır. Bunların da kritik edilmesi gerekmektedir. Ailenin, çocuklar üzerindeki bazı kanaat ve tutumlarına şunlar örnek olarak verilebilir:³⁵

1. Aileler, çocuklarının karakter gelişmesinin, iş hayatında başarılı olmak için gerekli olan bilgi ve becerilerin öğrenilmesiyle ilgili olmadığı kanısındadırlar.
2. Çocukların dinle ilişkileri, dinin onları eğlendirdiği ve bir külfet olmadığı sürece uygun görülmektedir.
3. Çocukların kendilerine güvenleri ne pahasına olursa olsun korunmalıdır

³² K. A. Hamblen. "An Art Education Future in two World Views." *Design for Arts in Education*. v. 91, Jan./Feb. 1990, s. 27-33.

³³ G. R. McSheffrey "Architectural Education: Construction is Essential to the Design Process." *Architectural Record*. v. 173, June 1985, s. 55.

³⁴ H. G. Shane. "Educated Foresight for the 1990s." *The Education Digest*. v. 55, Jan. 1990, s. 3-5.

³⁵ Bu bilgiler şu Network kaynağından iktibas edilmiştir: "Parents Try to do for Their Children". *Gospel Communications Network Online Christian Resources*. (<http://www.reach-out.org>) 1998.

düşüncesiyle, onların hayatlarındaki her tür olumsuz olaya ve hatta kelimelere bile şiddetle tepki göstermektedirler.

4. Çocuklarındaki davranış bozukluğunun, mutlaka dış faktörler tarafından üretildiği kanısıyla, çevre faktörlerini keşfetmeye çalışmaktadırlar.
5. İyi bir ebeveyn olmak için çocuklara geniş zaman ayırmanın şart olduğunu düşünerek, bunu sağlamak için tatil gibi dışarı faaliyetler planlamaktadırlar.
6. Tanrının kendilerini maddi zenginliklerle ödüllendirdiğini düşündükleri için, bu rahmetin bir uzantısı olarak çocuklarına her istediklerini vermektedirler.
7. Çocuklarının teknoloji karşısında korumasız kalacağından korkarak, eğitim adına bilgisayar oyunları oynamalarına izin vermektedirler.
8. Ebeveyn olmanın, diğer öğrenilmiş beceriler gibi, tüm doğru teknikleri okuyarak ve öğrenerek sağlanılabileceğini ve çocuklarla olan ilişkilerinde bunun yeterli olacağını düşünmektedirler.
9. Tüm ilişkilerin paylaşılan bilgilerle kurduğunu düşündükleri için, kendilerine ait çok özel bilgileri bile çocuklarıyla paylaşmaktan çekinmemektedirler.
10. Çocuklarına ne kadar çok alternatif sunarlarsa, o kadar iyi olacağını sanmaktadırlar.

1. Sosyal kargaşa

Postmodern fikirler lisan ve kavramları dağıtmakta, kimliği çözmekte ve hümanist bir toplum kurmayı amaçlamaktadır.³⁶ Postmodern düşüncede, geleneksel yapının dışında bireyin istediği gibi düşünebilme serbestliği vardır. Ancak, bu tür bir özgürlük anlayışı hürriyet alanının genişlemesine değil, bir kaos yaratarak çöküşüne neden olabilir. Herhangi bir kavrama atfedilen kişisel anlam üzerine düşünce bina etmek, ferdi kimliğin toplumla olan ilişkisini de çözecektir. Günümüz medeniyeti zaten bir kaosu yaşamaktadır. Batı medeniyetinde bilimler arasında bir kültürel çatlak oluşmuştur.³⁷ Bu çatlağın postmodern fırsatlar nedeniyle giderek büyümesi önemli bir tehlikedir.

Toffler'a göre postmodern bir dönemin doğmasına, artan yabancılaşma, guruplar arası çatışma ve siyasal dejenerasyon sebep olmuştur.³⁸ Yabancılaşmanın yanı sıra sosyal ritüeller de kaybolmaktadır. Yeni filimler evdeki kişiye özel televizyondan verilmekte. Satın alınmak istenen CD'ler dükkanlarda istek üzerine doldurulup satılmakta. Alışverişler evden yapılmaktadır. Ancak bu tür sosyal ritüeller kalkınca insanın daha çok yabancılaşması söz konusu olmaktadır.³⁹

Öte yandan, teknoloji ferdi sosyal alanının genişlemesine de sebep olmuştur. Bir başka deyişle, ferdi sosyal hayat, doğrudan ve dolaylı olarak sosyal ilişkilerin sağanağı altında kalmaktadır. Son derece çok ve yoğun etki arasında gerçek benlik duygusu

³⁶ R. Royal. (1992). "Our Curious Contemporary, G. K. Chesterton." *The Wilson Quarterly*. v. 16, Autumn 1992, s. 92-102.

³⁷ M. B. Snell. "Beyond Being and Becoming (Interview with I. Prigogine)." *New Perspectives Quarterly*. v. 9, Spring 1992, s. 22-8.

³⁸ A. Toffler & H. Toffler. (1992). "21st-Century Democracy: an Idea Whose Time has Come." *New Perspectives Quarterly*. v. 9, Fall 1992, s. 13-21.

³⁹ "The Future is Looking too Cool (New Technology too Isolating)." *Time*. v. 141, June 14 1993, s. 77.

zayıflamaktadır. Giderek yoğunlaşan enformasyon bombardımanı aralıksız sürmektedir. Fakslar, klipler gibi ses veya imaj halindeki tüm enformasyon parçacıkları, bireyin kafasını tıka basa doldurmakta ve arka planlara doğru itilen orijinal benlik karmaşa yığını arasında kaybolup giderek müessiriyetini yitirmektedir.⁴⁰ Şahsiyet, kendini ifade etmesine imkan bulamamaktadır. Gerçeğin yerini imaj almıştır. Bu bilgiler genellikle sanal, zannî veya taklittir.⁴¹ Gerçeğin temsilcisi (veya gerçeğin yansıtıcısı) değildirler. İnsanlara güçlü bir kimlik duygusu veren iki faktör parçalanmaktadır. Bunlar ferdi derin duyguların etkisine sokan romantizm ve benliğin esası olarak rasyonel düşüncüyü vurgulayan modernizmdir.⁴² Eğer postmodern hayat gerçek benlik duygusunu koruyabilirse şahsiyetin zenginleşmesini sağlayabilir.

Bir başka problem de, ferde aktarılan enformasyonun gerçekte anlam yüklü olmamasıdır. Nitekim, "Whitney Museum of American Art" tarafından yapılan bir araştırmaya göre, medya kültürüne yansıyan sanat eserleri, olayların anlamlarını ön plana çıkararak bir kritik yapmak yerine, sadece görsel ifadeye önem vermektedirler.⁴³ Bu guruptaki postmodern sanatçılar bir sanat eserinin statüsünü ve anlamını şartların belirlediğini göstermektedirler. Eserler genellikle, sosyal ve kültürel vasıflardan uzaktırlar. Bunun altında postmodernizm yatmaktadır. Birkaç kritik çalışma, sergi salonlarının uzak köşelerine itilmiştir. Eski sanat eserleri bile postmodernizmin tarihçesi olarak sergilenmektedir. Doğru bir sosyal kritiği yansıtması gereken müzeler, postmodernizmin tarihselliği reddeden ve artık yasallaşmış olan temasına uymaktadırlar. Bu durum Postmodernizmin tarihi, hareketi, ve değişmeyi reddettiğini göstermektedir. Buna karşılık Modernizm hâlâ, postmodernizmin irrasyonel olan etik karşıtlığıyla, yeni kabileciliğiyle ve evrenselciliğin lokalist reddiyeciliğiyle mücadele ederek sanatın ve teorinin sonuyla ilgili söylemlerini önlemektedir.⁴⁴ Bu karşı mücadeleler de yine sanatçılar ve bilim adamları tarafından yürütülmektedir. Yeni yapılan bazı çalışmalar sosyal kritik endişeleri taşımaktadır. Mesela, bazı film yapımcılar, "Postmodern barbarlığa" karşı sinemanın, eğlence amaçlı değil, metafor ve sembolleri keşfetmeye yönelik olmasını savunmakta ve çalışmalarında bu temaları kullanmaktadırlar.⁴⁵

Sonuç

Yeni çağın pek çok özellikleri artık net olarak ortadadır. Bunların önemli bir kısmını iyi ve kötü yanlarıyla kendi toplumumuzda yaşıyoruz. Önceki çağlarda olduğu gibi, bu çağda da ellerindeki araçlarını iyi kullananlar tarihi yazacaklardır. Çok hızlı seyreden teknolojik ve sosyal değişimler yakın gelecek konusunda bile doğru tahminlere imkan vermemektedir. Ancak, diğer çağlarda bulunmayan önemli bir fark, bilgiye daha kolay ulaşan ferdin (hatta toplumun) giderek **kendine yeterli** bir hale gelmesidir. Bu nedenle, yukarıda bahsedilen tüm problemlere rağmen, geleceğin aydınlık olacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmada vardığımız ikinci sonuç, *Bilgi Çağı*'na sıçramanın mümkün

⁴⁰ R. Yepsen, (1992). "Saturation Pointers (Interview with K. J. Gergen)." *Men's Health*. v. 8, Jan./Feb. 1993, s. 84-6.

⁴¹ A. C. Danto, "The Hyper-Intellectual." *The New Republic*. v. 203, Sept. 10-17 1990, s. 44-8.

⁴² K. J. Gergen. (1992). "The Decline and Fall of Personality." *Psychology Today*. v. 25, Nov./Dec. 1992, s. 58-63.

⁴³ D. Deitcher. "When Worlds Collide (Image World: art and Media Culture at the Whitney Museum)." *Art in America*. v. 78, Feb. 1990, s. 120-7.

⁴⁴ S. Lash, & J. Friedman. (Ed.) (1992). *Modernity and Identity*. Cambridge: Blackwell. s.3.

⁴⁵ G. Smith. "Motion Picture Review: The Cook, the Thief, his Wife & her Lover." *Film Comment*. v. 26, May/June 1990, s. 54-6.

olduğudur. Yeni çağ, modern dönem özelliklerinin mutlaka ikmal edilmesini gerektirmemektedir. Bununla beraber, her toplumun rahatlıkla sağlayabileceği, kendine has özellikleri olan minimum bir altyapıyı da gerekli kılmaktadır. Meselâ, postmodernizm için ağır sanayinin kurulmuş olması veya şehirlere göç edilmiş olması şart değildir, fakat ileri teknolojiye dayalı geniş iletişim ağları inşa edilmelidir. Bilginin mutlaka lokal olarak üretilmesi gerekmemektedir, aktarılması yeterlidir.

Bu çerçevede varılacak üçüncü sonuç, bilginin **keşfinin** (var olan ama henüz bilinmeyen bir şeyi bulmak), **icadının** (terkiple yeni bir şey çıkarmak), **imâlinin** (işleyerek mamul hale getirmek) ve **üretiminin** (aynı asla bağlı olarak çoğaltmak) giderek daha çok önem kazanmasıdır. Bunları başaranlar güce de sahip olmaktadırlar. Sürekli olarak yeni bilgi ihtiyacı doğmaktadır. Bilginin, tabiatı icabı miktarı arttıkça, bilgi açığı ve açlığı da artmaktadır. Çeşitli alanlara veya küçük birimlere doğru yayıldıkça, karşılaştığı yeni çevrelerle bütünleşen yeni bilgi, başka yeni bilgi ihtiyacı doğurmaktadır. Bu karşılıklı etkileşim süreci, dışa doğru genişleyen helezonik yay gibi giderek büyümektedir. Bu güçlü etki yeni bir çağın tarih sahnesine çıkmasına sebep olmuştur. Hiçbir dönemde bu kadar çok ve yaygın olmamıştı. Nitekim, günümüzü düşünürsek, “post-endüstriyel toplumun kökenleri, bilimin üretim metotları üzerindeki doğrudan etkisinde yatmaktadır.”⁴⁶ Bilim elbette çok önceleri de vardı; fakat bu dönemde “... bilim, yarı özerk bir güç olarak, kapitalizmin önüne geçmiştir. Bu sebeple, sosyal özellikleri ve organizasyonlarıyla bilimsel mirasın, gelecekteki toplumu meydana getiren temel unsur olduğu söylenebilir.”⁴⁷

Bu nedenle çıkarılacak dördüncü sonuç, bir bilim dalı olarak *Bilgi Sosyolojisinin* gelecek için çok önemli olacağıdır. Sosyolojinin bir alt dalı olan Bilgi Sosyolojisi, bilgi ile toplum arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bilginin nasıl üretildiği, sosyal yapıyı nasıl şekillendirdiği ve bu yapının daha sonra nasıl yeni bir bilgi ürettiği, bu branşın konuları arasındadır. Bilgi-insan-toplum ilişkisinin sosyolojisi, günümüzde ve gelecekteki sosyal bilimlerde çok geniş bir yere sahip olacaktır.

⁴⁶ Bell, D. (1976). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. U.S.A.: Basic Books. s. 378.

⁴⁷ Bell, D. (1976). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. U.S.A.: Basic Books. s. 378.

Kaynaklar

- “120 years of Popular science (cover story).” *Popular Science*. v. 241, Aug. 1992, s. 65-96.
- “Parents Try to do for Their Children”. *Gospel Communications Network Online Christian Resources*. (<http://www.reach-out.org>) 1998.
- “The Future is Looking too Cool (New Technology too Isolating).” *Time*. v. 141, June 14 1993, s. 77.
- Andersen, K. “Charles Jencks and Kurt Andersen on the Postmodern Legacy (Interview).” *Architectural Digest*. v. 47, Dec. 1990, s. 31.
- Bacard, A. “Privacy in the Computer Age.” *The Humanist*. v. 53, Jan./Feb. 1993, s. 40-1.
- Bell, D. (1976). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. U.S.A.: Basic Books.
- Cordell, A. J. “Work in the Information Age.” *The Futurist*. v. 19, Dec. 1985, s. 12-14.
- Danto, A. C. “The Hyper-Intellectual.” *The New Republic*. v. 203, Sept. 10-17 1990, s. 44-8.
- Deitcher, D. “When Worlds Collide (Image World: art and Media Culture at the Whitney Museum).” *Art in America*. v. 78, Feb. 1990, s. 120-7.
- Elmer, D. P. “Cyberpunks and the Constitution.”, *Time*. v. 137, Apr. 8 1991, s. 81.
- Erkal, M. v.d. (1997). “Modernleşme-Ötesi.” *Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Der Yayınları. s. 202.
- Gablik, S. “Making Art as if the World Mattered: Some Models of Creative Partnership (Excerpt from The Reenchantment of Art).” *Utne Reader*. July/Aug. 1989, s. 71-6.
- Gergen, K. J. (1992). “The Decline and Fall of Personality.” *Psychology Today*. v. 25, Nov./Dec. 1992, s. 58-63.
- Gitlin, T. “Postmodernism Defined, at last!” *Utne Reader*. July/Aug. 1989, s. 52-8.
- Hamblen, K. A. “An Art Education Future in two World Views.” *Design for Arts in Education*. v. 91, Jan./Feb. 1990, s. 27-33.
- Hess, B. B. & Markson, E. W. & Stein. P. J. (1988). *Sociology*. N.Y.: McMillan.
- Jary, D. and Jary, J. (1991). “Fordism and post-Fordism”. *The Harpercollins Dictionary of Sociology*. N.Y.: Harper Parential.
- Keen, C. D. “May You Live In Interesting Times (Address, September 19, 1991).” *Vital Speeches of the Day*. v. 58, Nov. 15, 1991, s. 83-6.
- Kumar, K. (1993). “Modernity”. *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell.
- Lash, S. & Friedman, J. (Ed.) (1992). *Modernity and Identity*. Cambridge: Blackwell.
- Lipietz, A. (1993). “Fordism and post-Fordism”. *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell.
- Martin, I. (1997). “Postmodern, Postmodernizm, Postmodernity.” *Internet*.
- McSheffrey, G. R. “Architectural Education: Construction is Essential to the Design Process.” *Architectural Record*. v. 173, June, 1985, s. 55.
- Mowlana, H. “Implications of the Information Explosion.” *Usa Today* (Periodical). V. 117, sept. 1988, s. 91-2.

- Noah, T. "Birth of a New Idea (Research of R. Whitehead)." *The New Republic*. v. 193, Dec. 30 1985, s. 20-2.
- Pinkney, T. (1993). "Modernism and Postmodernism". *The Blackwell Dictionary of Twentieth - Century Social Thought*. W. Outwhite ve T. Bottomore (Eds.), Okxford: Blackwell
- Porter, A. L. "Work in the New Information Age." *The Futurist*. v. 20, Sept./Oct. 1986, s. 9-14.
- Reich, R. B. "The American 80's: Disaster or Triumph?." *Commentary*. v. 90, Sept. 1990, s. 16-17.
- Royal, R. (1992). "Our Curious Contemporary, G. K. Chesterton." *The Wilson Quarterly*. v. 16, Autumn 1992, s. 92-102.
- Shane, H. G. "Educated Foresight for the 1990s." *The Education Digest*. v. 55, Jan. 1990, s. 3-5.
- Smith, G. "Motion Picture Review: The Cook, the Thief, his Wife & her Lover." *Film Comment*. v. 26, May/June 1990, s. 54-6.
- Stewart, D. "Interview: Shoshana Zuboff." *Omni* (New York, N.Y.). v. 13, Apr. 1991, s. 66-8
- Toffler, A. & Toffler, H. (1992). "21st-Century Democracy: an Idea Whose Time Has Come." *New Perspectives Quarterly*. v. 9, Fall 1992, ss. 13-21.
- Walker, O. M.& Scott, R. L. (1962). *Thinking and Speaking: A Guide to Intelligent Oral Communication*. N. Y.: The Macmillan Co.
- Willard, T. "The World's Stumbling Economy: Fall Or Recovery? (The Global Economy Conference)." *The Futurist*. v. 19, Oct. 1985, s. 71-5.
- Yepsen, R. (1992). "Saturation Pointers (Interview with K. J. Gergen)." *Men's Health*. v. 8, Jan./Feb. 1993, s. 84-6.